

سیمای شبانه

ضرورت انطباق تصویر روز با نورپردازی شهر

mohamad.rezvan@gmail.com

ab.kheiri@gmail.com

محمد رضوان / کارشناس ارشد معماری منظر

عبدالله خیری / کارشناس ارشد معماری منظر

شرایط بافت جمعیتی و با در نظر گرفتن جنبه‌های فرهنگی و باورهای اعتقادی آنها صورت پذیرد، می‌تواند منجر به ارتقای زیبایی، کارایی و هویت فضاهای شهری شود. این فرایند باعث غنای تصویر ذهنی مخاطب از فضاهای شهری شده و موجد خاطره جمعی شهروندان از شهر می‌شود. عامل دیگری که بر سیمای شبانه شهرها تأثیر می‌گذارد، سیمای بصری شهر است که در طول شب با آنچه در روز به نظر می‌آید، متفاوت است. نور یکدست روز تمام گوشه‌ها و زوایای شهر را در نظر مخاطبان نمایان می‌سازد؛ در حالی که در شب این امکان برای طراحان پدید می‌آید که با نمایاندن تنها بخشی از فضاها و تأکید یا نادیده انگاشتن آنها تصویری مطابق با عملکرد مطلوب را به مخاطب ارائه دهند. آنچه شهر را در شب زنده و پویا نگه می‌دارد و به کمک آن می‌آید تا در جهت نیاز شهروندان گام بردارد، تطابق و همخوانی دو مقوله سیمای شبانه و جریان عملکردی شهر در شبانه‌روز است.

نورپردازی شهری

بخش عمده‌ای از درک هویت شهر وابسته به نورپردازی فضاهای شهری است که از طریق آن می‌توان به خوانایی شهر کمک کرد، در شهر نمادپردازی کرد، به ایمنی فضاهای شهری افزود، به شهر رنگ تعلق داد و در نهایت، شهری جذاب و قابل سکونت را برای شهروندان ایجاد کرد. نور در طراحی سیمای شهر دارای کیفیات و ویژگی‌های متفاوت از قبیل اطلاع‌رسانی، شناساندن مناطق و محلات، افزایش بار هویتی مراکز، نمایان کردن نشانه‌ها، میراث فرهنگی و فضاهای شهری همچون پیاده‌راه‌ها و میداين است.

هدف از نورپردازی، بازخوانی ویژگی‌های منظر شهری در تاریکی شب است؛ نه پاک کردن و تغییر آنها. استفاده از نسل جدید منابع نوری با ابعاد کوچک‌تر، میزان مصرف انرژی کمتر و نوردهی دقیق‌تر این امکان را

سیمای شبانه، در واقع تصور مخاطب از شهر هنگام شب است. بخشی از طراحی منظر یک شهر است که

شناخت و درک مبانی نظری آن می‌تواند در ارتقای کیفیت فضای شهری تأثیر گسترده‌ای داشته باشد. مقوله سیمای شبانه شهر باید به طور همزمان با طراحی‌های اولیه و برنامه‌ریزی‌های شهری مورد مطالعه قرار گیرد. شناخت ویژگی‌های شهر و سیمای شبانه آن، مطالعه نور و اثرات آن در محیط، تکنیک‌ها و اهداف نورپردازی و طراحی منظر شهری شامل اهداف عملکردی، زیبایی‌شناسانه و هویت‌بخشی و فعالیت‌های جمعی شهروندان و تأثیر آنها در شکل‌دادن به سیمای شبانه شهر به معماران منظر و مدیران شهری در طراحی و مدیریت کیفیت سیمای شبانه شهرها کمک می‌کند.

واژگان کلیدی: منظر شهر، فضاهای جمعی، سیمای شب، شب‌های تهران، نورپردازی، زندگی شبانه.

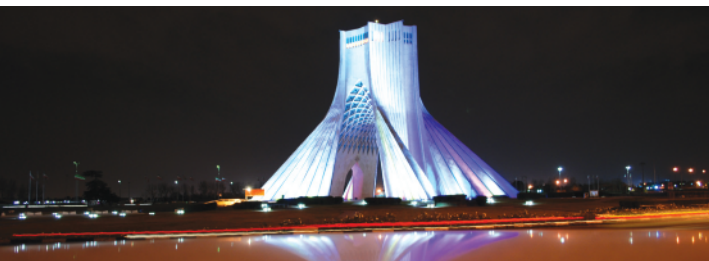
سیمای شب

منظر شهرهای بزرگ امروز در طول شبانه‌روز، چهره متفاوتی از شهر را در معرض دید کاربران فضاهای شهری قرار می‌دهد. بخشی از این منظر را فعالیت‌های جمعی شهری در طول شب شکل می‌دهد و بخش دیگر را جنبه‌های بصری فضاهای شهری؛ که در هنگام شب زیر پرده تاریکی از نظرها پنهان شده و تنها با نورپردازی مصنوعی قابل رؤیت است، به نمایش می‌گذارد. این دو جنبه، یعنی فضاهای شهری به عنوان بستر فعالیت‌های جمعی شهروندان و تصاویر و مناظر شهر در شب به کمک هم، تصور مخاطب از شهر را در هنگام شب می‌سازد که از آن به «سیمای شبانه شهر» تعبیر می‌شود.

در کلان‌شهرها به دلیل حضور جمعیت زیاد و تداخل فعالیت‌های شهروندان، شهر در طول شبانه‌روز پویا است و زندگی در آن جریان دارد. در این شرایط ایجاد ظرفیت در فضاهای شهری به منظور پذیرش فعالیت‌های شبانه شهروندان، امر مهمی است که نیازمند برنامه‌ریزی و مدیریت است.

زندگی شبانه شهر

سیمای شهرها در شب از دو دیدگاه قابل بررسی است، دیدگاهی که به تحلیل زندگی شبانه و فعالیت‌های شهروندان می‌پردازد و دیدگاه دیگر که به جنبه‌های بصری و نورپردازی آن در طول شب توجه می‌کند. فعالیت‌های شهروندان در طول شب به عنوان یکی از عوامل سیمای شهری، خود متأثر از سیاست‌گذاری‌های مسئولین و مدیریت فضاهای شهری توسط آنها است که اگر بر اساس زمینه‌های تاریخی و مکانی شهر،

نگاه تزئینی به نورپردازی نقاط عطف شهری، مأخذ: طیبه رحیمی، ۱۳۸۹.

نورپردازی در خدمت حرکت نه زندگی شهری، مأخذ: نگارنده، ۱۳۸۸.

۷۸

فراهم می‌آورد. برای اینکه یک طرح نورپردازی موفق عمل کند به درک روشنی نیاز است که ویژگی‌های فضای شهری تحت تصرف ما را بازگو کند. یک طراحی خوب باید دارای ویژگی‌های هویت‌بخشی، خواناسازی و زیباسازی باشد.

سیمای شبانه تهران

در تهران ایجاد امنیت نسبی و تسهیل عملکردهای شهری در شب از طریق به‌کارگیری منابع نوری متعارف صورت می‌گیرد. در مقابل، نورپردازی شهری اقدامی است با اهداف زیباشناسانه و فرهنگی که بر اساس آن نقاط و محدوده‌های خاصی از شهر برای تثبیت خاطره جمعی شهروندان با به‌کارگیری تجهیزات خاص نمایان می‌شود.

از یک سو، نورپردازی متداول خیابان‌های شهری تهران برای رؤیت وسایل نقلیه طراحی شده است که با بقیه عناصر محیط در تضاد است، به طوری که در بیشتر موارد، نمای ساختمان‌ها و مسیر پیاده، دارای نورپردازی ضعیف است. از سوی دیگر توجه چندانی نیز به فضاهای شهری و ظرفیت مدنی آنها در شب نمی‌شود. این فضاها، تنها از جنبه روشنایی مورد توجه قرار می‌گیرند. به همین جهت امکان بهره‌گیری از تمام ظرفیت فضا برای خدمات‌رسانی به شهروندان از بین می‌رود. نمونه

این رویکردها را می‌توان در تفرجگاه‌ها، میدان‌ها، خیابان‌ها و بسیاری از فضاهای شهر در طول شب مشاهده نمود.

مبادی کوهستانی محدوده دربند در میدان‌های دربند، سربند و محورهای انصالی به آن از جمله میدان تجریش، قدس و خیابان‌های دربند و جعفرآباد از مکان‌های پررونق شمیرانات هستند که در روزهای آخر هفته و یا ایام تعطیل با استقبال فراوانی از سوی شهروندان تهرانی روبرو هستند. این محیط‌ها در واقع محیط‌های تفریحی، فرهنگی، گردشگری و ... هستند که محل وقوع رفتارهای اجتماعی و هنجارهای عمومی است.

آنچه به عنوان نورپردازی در این فضاها شکل می‌گیرد فارغ از هرگونه نگاه عملکردی و هویت‌بخشی به محدوده است و نه تنها بستری برای فعالیت‌های شهروندان به صورت برنامه‌ریزی‌شده پدید نمی‌آورد؛ بلکه تنها به روشنایی عمومی فضا و روشنایی موضعی برخی عناصر شهری می‌پردازد.

نمونه‌های دیگری از نورپردازی بناها و عناصر شهری در دوره اخیر در تهران شکل گرفته که نمونه آن میدان آزادی است. نورپردازی بنای آزادی بدون توجه به بستر فرهنگی و هویت تاریخی آن شکل گرفته و تنها به جلب نظر آنی مخاطب می‌پردازد. استفاده از رنگ‌های تند و ناهمخوان گاهی هویت معمارانه برج را نادیده می‌گیرد و فرم هندسی آن را مخدوش می‌کند.

جمع‌بندی

شهر در نتیجه مناسبات زندگی در طول روز و شب، دو چهره متفاوت از خود را برای شهروندان به نمایش می‌گذارد. به عبارتی می‌توان گفت دو عامل اصلی باعث شکل‌گیری سیمای شبانه شهر می‌شود:

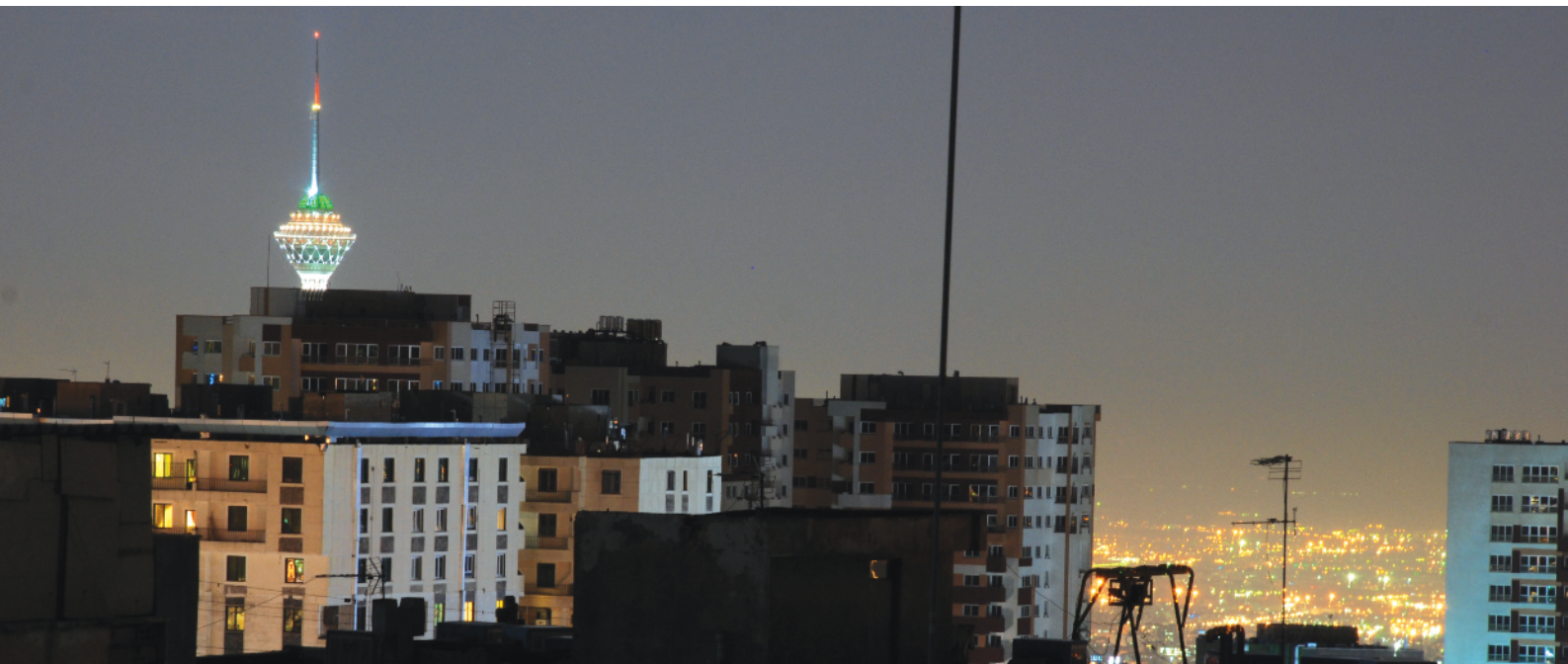
■ حضور شهروندان و فعالیت‌های جمعی آنها در فضاهای شهری.

■ سیمای شهر و نورپردازی فضاهای آن در طول شب

شهر در شب با حضور انسان تعریف می‌شود و به این سبب نوع نورپردازی بناها و فضاهای شهری می‌تواند خاطره‌ساز شده و در حافظه جمعی شهر بنشیند. در تهران، نورپردازی‌ها، زندگی شبانه شهری را تأمین نمی‌کند در نتیجه شهروندان شهر را در شب به‌خوبی تجربه نمی‌کنند. هیاهوی روزانه و ضرباهنگ زندگی روزانه تهران نتوانسته در شب نیز طنین‌انداز شود. نورپردازی‌های انجام شده در تهران بیشتر به جنبه‌های تزئینی و نمایشی توجه داشته و از ابعاد فرهنگی و هویتی شهر فاصله گرفته و در نهایت از خوانایی و کارکرد فضاهای شهری در شب کاسته است.

منابع

- ادیبی، علی اصغر و معنم علی‌رضا و قاضی زاده، ندا (۱۳۸۵) اصول کلی نورپردازی در پارک‌های شهری، مجله هنرهای زیبا، شماره ۲۷.
- حجت، مهدی (۱۳۸۷) نورپردازی شهری در فرهنگ ایران، نخستین همایش و نمایشگاه بین‌المللی نورپردازی شهری، تهران.
- مجلسی کوپایی، ابودر (۱۳۸۴) استفاده از نور در طراحی پارک (نمونه موردی: پارک دارآباد تهران)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد معماری، دانشکده هنر دانشگاه تربیت مدرس.

منظر روشن با منظور خاموش، مأخذ: طیبه رحیمی، ۱۳۸۹.